

Dr. Endrefi Istvánné

AZ ÍRÁSSZAKÉRTŐ SZEREPE A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

A büntetőeljárásról

A büntetőeljárás a jogilag szabályozott cselekmények és jogviszonyok összessége. Azt a folyamatot öleli fel, amely a büntetőügy megindításától kezdve, egészen annak jogerős befejezéséig tart, kivételes esetekben azt követően is (pl. rendkívüli jogorvoslatok). A büntetőeljárásról szóló, 1973. évi I. törvény célja a büntetőeljárásnak a bűncselekmények felderítését és a büntetőtörvények alkalmazását biztosító szabályozás.

A büntetőeljárás az igazság megállapítására irányuló, a büntetőjogi felelősség el-döntését célzó hatósági (nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság) és magánszemélyek (terhelt, védő, sértett, szakértő, tanú) részéről kifejtett tevékenység.

Az eljárási cselekmények egymásra épülve folyamatot alkotnak. Ezen cselekmények rendjét kötelező és nem kötelező szabályok alakítják ki. Kötelezőek azok a szabályok, melyek a büntetőeljárás szakaszainak egymásra épültségét határozzák meg. Sorrendjük nem cserélhető fel. Nem kötelezőek általában a bizonyítási cselekmények sorrendiségére, időrendjére vonatkozó szabályok.

A büntetőeljárási törvény rendelkezik a büntetőeljárás működési alapelveiről. A működési alapelvek olyan, a büntetőeljárás minden szakában általános érvényű elvek, amelyek a büntetőeljárás szerkezetének alapvető elemeit fogalmazzák meg.

Ezek a működési alapelvek a következők: a hivatalból való eljárás elve, az ártatlanság védelme, a személyi szabadság és más állampolgári jogok biztosítása, a tényállás felderítése és a bizonyítékok szabad értékelése, a védelem alapelve, a jogorvoslati jogosultság elve, az anyanyelv használatának elve, a szóbeliség és a közvetlenség elve, az eljárási feladatok megoszlásának elve, valamint a bírósági tárgyalások nyilvánosságának elve.

Büntető ügyekben eljáró hatóságok: a nyomozó hatóságok, az ügyészség és a bíróság.

A nyomozó hatóságok feladata a bűncselekmények gyors és alapos felderítése, valamint a bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonásához szükséges eljárási cselekmények elvégzése.

Az ügyész feladata a nyomozás törvényessége feletti felügyelet, a vádemelés és a vád képviselése, továbbá a jogszabály által meghatározott esetekben a nyomozás.

A bíróság feladata az igazságszolgáltatás, ennek során dönt a terhelt büntetőjogi felelősségéről.

Bár a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség munkáját is gyakran segíti írásszakértő, a továbbiakban mégis inkább a bírósági eljárás során kirendelt szakértők tevékenységéről, jogairól és kötelezettségeiről igyekszem átfogóbb képet adni.

A szakértő igénybevétele

A büntetőeljárás során gyakorta előfordul, hogy bizonyos tények és körülmények bizonyításához az eljáró bíró általános élettapasztalata és ismeretanyaga már nem elegendő, ezért szakértőt kell igénybe vennie.

(Írás)szakértőt kell bevonni, ha a bírósági eljárás során a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges. Szakértő kirendeléséről a bíróság határozhat hivatalból, de azt indítványozhatják az eljárás résztvevői is, mint az ügyész, a vádlott vagy a védő.

A gyakorlatban az írásszakértő a büntető eljárás során leggyakrabban kéz- és névalírást vizsgál. A rendelkezésére álló vagy beszerzett írásminták alapján határozza meg az írás eredetét, de vizsgálhatja a kézírás kényszer vagy kiszolgáltatott helyzetben keletkezett származását is.

A bíróság külön jogszabályban feljogosított intézményeket (pl. ORFK Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet), illetve az igazságügyi szakértők nevét és szakterületét tartalmazó hivatalos névjegyekben szereplő szakértőket rendelhet ki.

Sokszor előfordul, hogy a bírók „ajánlják” egymásnak azokat a szakértőket, akiknek a munkájával elégedettek voltak. A legtöbbször az időszerűség dönt arról, hogy a bíró éppen kit rendel ki. Azokat a szakértőket részesítik előnyben, akik gyorsan, pontosan dolgoznak és a szakvéleményben a feltett kérdésekre adott válaszaik mindig kimerítőek és egyértelműen beazonosíthatók. A jogbiztonság miatt azonban nem jellemző - bár jogszabály nem tiltja -, hogy egy bíró mindig ugyanazt a szakértőt rendelje ki.

Abban a nagyon ritka esetben, ha igazságügyi szakértő valamilyen oknál fogva nem vehető igénybe, akkor a hatóság eseti szakértőként kivételesen kirendelhet megfelelő szakértelemmel rendelkező személyt vagy intézményt.

A szakértő kirendelése abban az esetben is kötelező, ha a büntetőügyet tárgyaló bíró vagy a hatóság más tagja rendelkezik az eldöntéshez szükséges (írásszakértői) ismeretanyaggal.

A gyakorlatban mielőtt az ügyben eljáró bíró határozatban rendelné ki a szakértőt, az esetek többségében felhívja telefonon, hogy megkérdezze, tudja-e vállalni a szakértést és ha igen, a vizsgálat elvégzése előreláthatóan mennyi időt vesz igénybe. A határidő - a vizsgálandó anyagok mennyiségétől és bonyolultságától függően - 30-45 nap.

A szakértő kirendeléséről tehát a bíróság végzéssel dönt. Határozatát meg kell indokolnia.

A végzés érdemi, ún. rendelkező része tartalmazza az ügy megjelölését, az eljárásban szereplő vádlott és a kirendelt szakértő nevét, címét, illetőleg a pontosan meghatározott kérdéseket, melyekre a bíróság válaszokat vár.

A határozat indoklása utal az előzményekre, arra az okra, amely miatt a szakértő bevonása szükségessé vált. Megjelöli a készítendő szakvélemény példányszámát, a szakértői díjjegyzék szakvéleménnyel együtt való előterjesztését és a felhívást arra, hogy a szakértő a további eljárási cselekményekről csak külön kérésére kap tájékoztatást a bíróságtól.

A kirendelő határozatnak feltétlenül tartalmaznia kell még a feladat teljesítéséhez szükséges adatokat, esetleg mellékelve a büntetőügy iratait, a szakértő részére átadott iratok és tárgyak megjelölését, valamint a szakvélemény előterjesztésére megszabott határidőt, ha szükséges, a soronkívüliségre utalást.

Ha a kérdések nem szakszerűen vagy egyértelműen vannak megfogalmazva, ezért a szakértő nem érti, mire kell választ adnia, ha a végzésben tartalmi vagy formai hibát észlel (nem csatoltak egy fontos iratot, az írásminta rosszul lett felvéve, stb.) jogában áll – lehetőleg minél előbb – közvetlenül felvenni a kapcsolatot a bíróval, hogy a felmerült problémákról tájékoztassa, kérje a hiányzó anyagokat vagy új írásminta felvételének engedélyét.

Az ügy menetének gyorsítása érdekében néha a bírók is felvesznek írásmintát, és bár előtte általában konzultálnak írásszakértővel, mégsem szakemberek, ezért megesik, hogy hiba csúszik a mintavételbe és meg kell azt ismételni.

A szakértő kirendelésének elmulasztása eljárási szabálysértést valósít meg. A szakértő igénybevételének kötelezettsége a büntetőeljárás során mindvégig fennáll, sőt kiterjed a perújítási eljárásra is.

Ugyanakkor vannak esetek, amikor mellőzhető a szakértő kirendelése. Ilyenek, ha a bizonyítandó tény egyéb más – a felek által nem vitatott – módon, pl. okirati úton bizonyítható, illetve korábbi szakvélemények felhasználása esetén.

A gyakorlatban általában egy szakértő kirendelése elegendő. A vizsgálat jellegétől függően azonban előfordul, hogy több szakértő igénybevételére is szükség van.

Az igazságügyi írásszakértői bizottság közreműködését a gyakorlatban általában akkor kéri a bíróság, ha több olyan szakvélemény van a birtokában, amelyek ellentétes véleményt fogalmaznak meg, és az érintett szakértők tárgyaláson történő meghallgatása során az ellentmondások nem voltak feloldhatók, vagy ha a vádlott nem fogadja el a hatóság által kirendelt írásszakértő véleményét.

A bíróság igazságügyi szakértői bizottság közreműködésének igénybevételekor úgy rendeli ki a szakértői csoportot, hogy annak csak a vezetőjét nevezi meg és feljogosítja arra, hogy további két független és érdektelen szakértőt bevonjon, illetve megnevezi azon szakértőket, akiknek közreműködését megtiltja (pl. mert ők készítették a korábbi szakvéleményeket). A szakértői bizottság általában 3 főből áll.

A szakértői csoport vezetője az általa bevont szakértők személyéről és feladatairól haladéktalanul tájékoztatja a bíróságot, amelynek joga eldönteni, hogy az illető szakértővel szemben adott esetben nem áll-e fenn kizárási ok. A csoportvezető feladata ezen túlmenően a csoport vezetése és munkájának koordinálása. A törvény lehetőséget ad arra is, hogy a bíróság névre szólóan rendeljen ki több szakértőt és e szakértők közül jelölje ki a csoport vezetőjét.

A szakértő kirendeléséről szóló végzést a bíróság minden esetben kézbesíti az ügyésznek, a vádlottnak és a védőnek, akik a bíróság által feltett kérdéseken túl további kérdések feltételét indítványozhatják, melyek megválaszolását a bíróság a vizsgálat tárgyává teheti.

Az ugyanazon tényre vonatkozó több, de azonos szakterületen tevékenykedő szakértő (pl. írásszakértők) kirendelésének eredményeként együttes szakvélemény készül.

A különböző területeket felölelő szakkérdésekben a különféle szakágakhoz tartozó szakértők (pl. írásszakértő és okmányszakértő) egyesíthetik véleményüket és a lefolytatott vizsgálat eredményét egyesített szakvéleményben terjesztik a bíróság elé.

Az eljárási törvény nem zárja ki annak lehetőségét, hogy az eljárásban részt vevők (a vádlott, a védő, a tanú, stb.) valamely szakkérdésben írásbeli véleményt csatoljanak az iratokhoz. Ebben az esetben a bíró - a bizonyítékok szabad értékelése elvének megfelelően - felhasználhatja a véleményt, azt bizonyítékként értékelheti és ha szükséges, a véleményadót eseti szakértőként kirendelheti.

Azt az írásbeli „szakvéleményt”, amelyet nem a hatósági kirendelés alapján terjesztettek elő, az okiratra vonatkozó szabályok szerint kell felhasználni. Amennyiben annak tartalmát a bíróság bizonyítékként értékeli, a tárgyaláson fel kell olvasni.

A szakértő kizárása

Alapvető követelmény, hogy a büntetőeljárás során az elfogulatlan szakértők részrehajlás nélkül járjanak el. Ennek megfelelően a törvény tételesen szabályozza azoknak a személyeknek a körét, akik szakértőként nem járhatnak el. E szerint nem járhat el szakértőként:

- aki az ügyben mint terhelt vagy védő, továbbá sértett, feljelentő vagy mint ezek képviselője vesz részt,
- aki az előbb felsoroltak hozzátartozója,
- aki az ügyben mint a hatóság tagja vesz részt,
- a halottszemlénél vagy a boncolásnál az az orvos, aki a meghalt személyt közvetlenül halála előtt gyógykezelte,
- a szakértői intézmény állandó szakértője,
- a szakvélemény felülvizsgálatánál az a szakértő, aki az előző szakvéleményben már állást foglalt,
- illetőleg akitől az ügy elfogulatlan megítélése egyéb okból nem várható.

A szakértő kizárásával kapcsolatos okot nem csak a hatóság, hanem az ügyész, a terhelt, a védő, a sértett és a sértett képviselője is bejelentheti.

A szakértőnek késedelem nélkül jeleznie kell a hatóság felé, ha személyére nézve kizáró ok áll fenn.

Mivel a bírók rendszerint még a kirendelés előtt telefonon megkeresik a szakértőt, hogy előzetesen tájékoztassák, milyen és mennyire sürgős feladatról van szó, illetőleg megkérdezzék, tudja-e vállalni a megbízást, már ekkor legtöbbször kiderül, hogy van-e kizáró ok vagy a megválaszolandó kérdésekkel kapcsolatosan felmerül-e kompetencia hiánya.

Ha a szakértőt kirendeli a bíróság, de közben kiderül, hogy szakvélemény-adási kötelezettségének nem tud eleget tenni (mert megbetegedett, nem képes tartani a határidőt, kizáró ok merült fel vagy a kirendelő határozatban foglaltak nem tartoznak szakismeretei körébe), haladéktalanul és maradéktalanul vissza kell küldenie az iratokat, valamint írásban, az indokok pontos megjelölésével értesítenie kell a hatóságot, miért nem tudja vállalni a szakvélemény elkészítését.

Kizárási ok bejelentésekor a kirendelő hatóság dönt arról, hogy a bejelentésben szereplő ok valóban fennáll-e. Ennek eredményétől függően a szakértőt felmentheti a kirendelés alól, egyidejűleg hivatalból intézkedhet más szakértő kirendeléséről. A szakértő felmentéséről és új szakértő kirendeléséről az ügyben érintetteket (terhelt, védő, stb.) is tájékoztatni kell.

A szakértő kötelezettségei és jogai

A szakértő kirendelésével a szakértő a büntetőeljárás alanyává válik, és mint ilyen, köteles az ügyben a kirendelő hatóság határozatának megfelelően eljárni. Kötelezettsége a közreműködésben és a szakvéleményadásban nyilvánul meg, illetve az egyes perbeli cselekményeknél való részvételre.

A közreműködés magában foglalja a szakvélemény elkészítéséhez szükséges feladatok elvégzését, személyek, tárgyak, jelenségek megfigyelését, vizsgálatát és véleményezését. Azt, hogy a szakvélemény elkészítése milyen mennyiségű és minőségű vizsgálatot igényel, általában a szakértő határozza meg. A szakértő adott esetben a bírósági tárgyaláson közvetlenül is kötelezhető az ott elvégezhető vizsgálatok teljesítésére és véleményezésére, megfelelő feltételek esetén.

A szakértő köteles és jogosult mindazokat az adatokat megismerni, amelyek a megalapozott szakvélemény elkészítéséhez feltétlenül szükségesek. Így korlátozás nélkül megtekintheti az ügy iratait, bizonyos eljárási cselekményeknél, szemlén, bizonyítási kísérleten, a tanú és más szakértő, a terhelt kihallgatásánál jelen lehet, a terhelthez, tanúhoz és az eljárásban résztvevő más szakértőhöz kérdéseket intézhet. Kérheti további adatok, iratok és felvilágosítások közlését, tárgyak rendelkezésre bocsátását és bizonyítási indítványt is előterjeszhet.

A hatóság kötelezheti a szakértőt, hogy a vélemény elkészítése során bizonyos eljárási cselekményeknél jelen legyen, illetve bizonyos adatokat és körülményeket kötelezően vegyen figyelembe.

A szakértő a hatóság távollétében is végezhet vizsgálatokat, bizonyítási kísérletet és megtekintheti a véleményadáshoz szükséges tárgyakat. Erről értesítenie kell az ügyben érintett személyeket, akik a szakértői vizsgálatnál jelen lehetnek (vagy hatósági döntés alapján jelen vannak) és hozzájuk a szakértő kérdéseket intézhet.

A szakértőt tevékenységéért díjazás illeti meg, amelynek összegszerűsége kérdésében a bíróság érdemben határoz. A külön végzéssel megállapított szakértői díj bünyügyi költség. A végzésnek tartalmaznia kell mindazokat az adatokat, amelyek alapján a díjmegállapítás helyessége ellenőrizhető, így költségátalány felszámításánál mindannak a vizsgálatnak az adatait, amelyekből a díj iránti igény jogossága megállapítható. A végzés ellen fellebbezésnek van helye, amelynek bejelentésére az ügyész, a vádlott és a védő is jogosult.

Az írásszakértő a szakvéleményével együtt küldi el a bíróságnak a felmerült szakértői díjak és költségek jegyzékét. A jegyzéket a többszörösen módosított 3/1986. (II.21.) IM rendelet alapján állítja össze. Miután a bíróság úgy ítéli meg, hogy a jegyzékben részletesen felsorolt összegek arányban vannak az elvégzett munkákkal, a szakértői díjról, mint bünyügyi költségről határozatot hoz, amit elküld az ügyésznek, a vádlottnak és védőjének is. Ugyan a végzés ellen lehet fellebbezni, a tapasztalat azonban az, hogy az érintettek ritkán élnek ezzel a jogukkal.

A szakértő közreműködési kötelezettségébe tartozik, hogy a szakértői vizsgálat lefolytatásának, a szakvélemény elkészítésének módszerével kapcsolatosan a kirendelő hatóságot felvilágosítsa.

A közreműködési kötelezettség

A vádlott és a sértett is kötelesek magukat alávetni a szakértői vizsgálatnak. E személyek kötelesek túrni, hogy a szakértő biológiai anyagokat (vér, vizelet, haj, köröm, béltartalom, nyál, stb.) a vizsgált személytől, illetve személyről beszerezzen. Ugyancsak kötelesek túrni kéz, láb, ujj és homloknyomat vételét.

A sértett ezen túlmenően a vizsgálat elvégzéséhez szükséges adatokat is köteles a szakértő rendelkezésére bocsátani.

A közreműködési kötelezettség megtagadását a törvény olyképpen szankcionálja, hogy a sértett rendbírósággal sújtható, a vádlott pedig a szakértői vizsgálat túsására kényszeríthető.

Írásszakértő közreműködése esetén a vádlott szakértői vizsgálat túsására kényszerítése a gyakorlatban nem kivitelezhető. Ha a vádlott felhívás ellenére nem ad írásmintát, korábbi írásait a szakértő minden további nélkül felhasználhatja a szakvélemény elkészítéséhez.

Ahhoz, hogy a szakértő a vádlott korábban készült írásait beszerezhesse, az eljáró hatóságnak minden törvényes eszközzel segítséget kell nyújtania.

A szakvélemény előadása vagy előterjesztése

A szakértő kötelezettsége, hogy szakvéleményét megfelelő formában, a hatóság által megállapított határidőn belül rendelkezésre bocsássa. Ha a határidő nem elégséges a szakértői vizsgálat elvégzéséhez, a szakértő kérheti annak - akár többszöri - meghosszabbítását. Abban az esetben, ha a szakértő az előírt határidőt elmulasztja, a hatóság rendbírósággal sújthatja.

Az előterjesztés történhet szóbeli előadással vagy írásba foglalva. A közlés módját mindig az ügyben eljáró hatóság határozza meg, miképpen azt is, hogy az írásban előterjesztett szakvéleményt hány példányszámban kell benyújtani.

A szakértő a szakvéleményt a saját nevében adja, az abban foglaltakért büntetőjogi és fegyelmi felelősséggel tartozik.

A szakvéleménynek magában kell foglalnia a vizsgálat tárgyára vonatkozó megállapításokat, rögzítve az esetleges változásokat, ismertetnie kell a vizsgálati módszereket, össze kell foglalnia a szakmai ténymegállapításokat, végül tartalmaznia kell elkülönülten a véleményi részt, amely a szakmai következtetéseket és a kirendelő hatóság kérdéseire adott válaszokat tartalmazza. De utalnia kell a készítőnek arra is, ha a megválaszolando kérdéseken túl egyéb, az ügy szempontjából releváns észrevételei vannak.

Lényeges része a szakvéleménynek az indoklás, amelyben a szakértő leírja a vizsgálat menetét és az alkalmazott módszereket. Ebben a tartalmi részben akár olyan szakszavakat is használhat, amit a laikusok nem értenek meg. Törekednie kell továbbá arra, hogy abban ellentmondás ne legyen! Az eljárás során azonban még az indoklásnál is nagyobb jelentőséggel bír a vélemény. A jól megfogalmazott vélemény rövid, egyértelmű, közérthető és semmiképpen sem tartalmaz olyan megjegyzést, ami arra vonatkozik, hogy a vádlott bűnös-e vagy sem.

Előfordulhat, hogy a szakvélemény hiányos, homályos, ellentmondásos, tartalma kétségeket ébreszt a hatóság tagjaiban vagy a szakértő meghallgatása során újabb kérdések

megválaszolása merül fel. Ebben az esetben az eljáró hatóság a szakértőt felhívja a szakvélemény írásbeli kiegészítésére. Ennek esetleges elmulasztása megalapozatlanná teszi a bíróság ítéletét.

Ha az írásban elküldött szakvélemény egyértelmű és aggálytalan, azt a tárgyaláson – a szakértő jelenléte nélkül - az eljáró bíró ismerteti, melyre az eljárás résztvevői, az ügyész, a vádlott és a védő észrevételt tehetnek, illetőleg indítványozhatják a szakértő megidézését és szóbeli meghallgatását, esetleg a szakvélemény kiegészítését, vagy ha nem fogadják el a szakvéleményt, másik szakértő bevonását.

Ez utóbbi indítványok elutasításáról vagy elfogadásáról a bíróság dönt. Elutasítás esetén a bírónak indoklási kötelezettsége van, melyet ügydöntő határozatában köteles megtenni.

A szakértőt már a kirendelő határozatban tájékoztatni kell arról, hogy ha a személyes megidézésére nem lesz szükség, és amennyiben az írásbeli szakvélemény előterjesztésével egyidejűleg nem kéri a tárgyalásról szóló, illetve az eljárási cselekményekről történő értesítést, úgy a hatóság az értesítést mellőzni fogja.

A szakértő meghallgatása

A szakértő tárgyalásra történő megidézése megjelenési kötelezettséggel jár együtt. A bíróságnak már a tárgyalás kitűzésekor állást kell foglalnia a szakértő meghallgatásának szükségességéről.

Ha a bíróság úgy dönt, hogy a szakértőt valamiért meg kell hallgatnia, bár nem kötelező, az idézésen mégis célszerű feltüntetni, hogy melyik szakvéleményével kapcsolatban fognak majd kérdéseket intézni hozzá. Ennek két egyszerű oka, hogy bizonyára a szakértőnek sem az az egyetlen ügye van, és meg kell adni a lehetőséget arra, hogy érdemben fel tudjon készülni a meghallgatásra.

Mikor kell a szakértőt meghallgatni? Ha a szakvélemény homályos, ellentmondó megállapításokat tartalmaz és készítője bizonyos kérdéseket megválaszolatlanul hagyott.

Mikor lehet a szakértőt meghallgatni? Ha a vád vagy védelem, esetleg terhelt részéről újabb kérdések merülnek fel. Ilyenkor a bíróság dönt a bizonyítási indítvány felől és amennyiben úgy ítéli meg, a tárgyalás elnapolása mellett a szakértőt beidézi.

A szakértő meghallgatása teljes egészében megegyezik a tanúkihallgatás általános szabályaival. Először meg kell állapítani a személyazonosságát, és tisztázni, hogy az ügyben érdekelt vagy elfogult-e, illetve figyelmeztetni a hamis szakvéleményadás törvényes következményeire. Ezután a szakértő – szóban – számot ad a szakvéleményéről, majd válaszol a hozzá intézett kérdésekre.

A szakértőt – a tanú kivételével – bárki kérdezheti. Fontos azonban a sorrend, ami a következő: bíró, ügyész, védő, vádlott és a sértetti képviselő. Amennyiben a tárgyaláson jelen van a sértett, ha akar, ő is kérdezhet, azonban csak közvetve, a bírón keresztül. De mert a bírók általában úgy ítélik meg, hogy a „tolmácsolgatás” elveszi az időt az érdemi munkától, az esetek többségében megengedik, hogy a sértett közvetlenül a szakértőhöz intézve maga tehesse fel a kérdéseit.

Amennyiben a szakértő az idézésre nem jelenik meg, és ezt alapos okkal előzetesen nem menti ki vagy engedély nélkül távozik a tárgyalásról, rendbírsággal sújtható. A szakértővel szemben alkalmazható szankció: 500 Ft-tól 50 000 Ft-ig terjedő bírság, valamint a költségek megtérítésére kötelezés.

Más szakértő kirendelése

Ha az eljáró szakértőtől kért felvilágosítás vagy a szakvélemény kiegészítése nem vezetett eredményre, kérelemre vagy hivatalból más szakértőt kell kirendelni.

Akkor is szükséges más szakértő kirendelése, ha az eljáró szakértő személye, eljárása, rendszeres késlekedése, tartós betegsége vagy utólagos kizárása arra okot ad.

Abban az esetben, ha az eljárásban résztvevő személyek magányszemélyektől, intézményektől ugyanarra, vagy más bizonyítandó tényre szakvéleményt szereznek be, a véleményt adó személy nem szakértőként, véleménye pedig nem szakvéleményként, hanem okiratként szerepel az ügyben. Ilyen előzmények, illetve körülmények szükségessé tehetik az alap szakvélemény és az utóbb beszerzett vélemény közötti különbségre figyelemmel más szakértő kirendelését.

A bíró egy esetben nem mérlegelheti az új szakértő bevonásának szükségességét. A Be. 77. § (4) bek. szerint „Ha a hatóság a nyomozás során szakértőt rendelt ki, a vádlottnak vagy a védőjének az idézés (értesítés) vagy a vádirat kézbesítésétől számított 15 napon belül benyújtott kérelmére – ugyanazon tényre – a bíróságnak más szakértőt is ki kell rendelnie.”

A törvény szerint az idézést - a vádirattal együtt - a tárgyalás előtt legalább 8 nappal kézbesíteni kell. Előfordulhat azonban, hogy a bíróság mindössze nyolc nappal a tárgyalás előtt adja ki a vádiratot, illetve az idézést, így a kérelem előterjesztésének a határideje hosszabb lesz, mint az idézés és a tárgyalás közötti határidő. Ebben az esetben a 15 napon belül előterjesztett kérelemnek minden körülmények között helyt kell adni, és a bíróságnak kötelessége elhalasztania a kitűzött tárgyalást.

Valamennyi vádlottat és védőt megilleti a más szakértő kirendelésére vonatkozó lehetőség. Ha több szakértői vélemény van az adott ügyben, a vádlottak és a védők csakis az őket érintő szakértői vélemény tekintetében kérhetik az új szakértő kirendelését.

Ha a bíróság is kirendelt szakértőt a tárgyalás előkészítése keretében, célszerű erre már az idézésben, illetve a vádirat kézbesítése során utalni.

Az elkésett vagy nem ugyanazon tényre vonatkozó szakértői vizsgálatra irányuló kérelmet elutasító végzés ellen fellebbezésnek helye nincs.

A szakvélemény felülvizsgálata

Előfordulhat, hogy a szakértői véleményben lévő fogyatékoságok sem a szakértő meghallgatásával, sem a kérdések feltételével, sem más szakértő kirendelésével nem tisztázhatók. Ebben az esetben a bíróság elrendelheti a szakvélemény felülvizsgálatát. A felülvizsgálat elrendelésének feltétele tehát, hogy a bíróság minden törvényes eszköz igénybevételével megkísérelte a szakkérdés tisztázását, az ellentmondások feloldását, ám az eredményre nem vezetett.

A szakvélemény felülvizsgálatára csak a jogszabályban (53/1993. (IV.2.) Korm. rend. 7. § (1) bek.) meghatározott testületek jogosultak. Ugyanezen rendelet lehetőséget biztosít arra is, hogy az igazságügyi miniszter az érdekelt miniszterrel, a Legfelsőbb Bíróság elnökével és a legfőbb ügyéssel egyetértésben egyéb szervet vagy testületet is kijelöljön szakértői vélemények felülvizsgálatára (alkalmilag felállított testület nem vehető igénybe).

A szakvélemény felülvizsgálatára kijelölt testület írásos megkeresésében meg kell jelölni a szakvélemény felülvizsgálata elrendelésének okát, a felülvizsgálat célját és mindazokat az adatokat, iratokat és tárgyakat rendelkezésre kell bocsátani, amelyek az eredményes felülvizsgálathoz szükségesek.

A kijelölt testület a felülvizsgálat eredményeként véleményt nyilvánít, amely a bíróság „kezeben” csupán egy bizonyítási eszköz a sok közül. A testület véleményt nyilvánít a tekintetben, hogy az ellentétes szakvélemények közül melyik álláspontot tartja a maga részéről elfogadhatónak. A bíróság feladata pedig annak eldöntése, hogy a bizonyítékok körében mérlegelés útján melyik véleményt fogadja el. Így a véleményt nyilvánító testület tagjai szakértőként nem idézhetők a bizonyítási eljárás során.

Mivel az igazságügyi írásszakértés területén nincs felülvizsgálatra jogosult szerv, a bíróság vagy több szakértőt vesz egymás után igénybe vagy igazságügyi írásszakértői bizottság közreműködését rendeli el, kijelölve annak elnökét. Az igazságügyi írásszakértői bizottság nem felülvéleményező szerv, így ha az eljárás során több ellentmondásos szakvélemény áll rendelkezésre, a szakértői bizottság által előterjesztett vélemény egy olyan véleménynek fog minősülni, amely több szakértő álláspontját tartalmazza. A bírónak a bizonyítékok értékelésekor a többi bizonyítékkal együtt mérlegelve kell döntenie.

Kényszerintézkedések a szakértővel szemben

A szakértő személyének és tevékenységének megkülönböztetett szerepe van a bizonyítási eljárás során. Ezért a pontos, elfogulatlan és megbízható közreműködéséhez fontos eljárásjogi érdek fűződik.

A szakértőt megjelenési, szakvéleményadási és egyéb közreműködési tevékenység terheli. Ha ezen közreműködési kötelezettségét – a következményekre történt figyelmeztetés után is – jogosulatlanul tagadja meg, vele szemben kényszerintézkedések alkalmazhatók. A meg nem jelenési kötelezettséggel esik egy tekintet alá az engedély nélküli távozás, hiszen a szakértő személyére még további eljárásjogi cselekmények, szembesítések, kérdések, észrevételek megtétele végett szükség lehet. Csak akkor minősül engedély nélkülinek az idő előtti távozás, ha erre előzetesen figyelmeztették.

A kényszerintézkedések csupán anyagi jellegű hátrányok lehetnek, nevezetesen rendbíróság és az okozott költségek megfizetésére kötelezés.

Ilyen költség lehet a határnapon megjelent személyek útiköltsége, napidíja, a védőnek vagy a sértett képviselőjének a készkiadása, a más szakértő(k) megjelenési díja, stb. A határozat ellen halasztó hatályú fellebbezésnek van helye.

Rendbírósággal elsődlegesen akkor sújtható a szakértő, ha indokolatlanul késlekedik a szakvélemény előterjesztésével, illetve ha szabályszerű idézés ellenére nem jelenik meg, távolmaradását nem menti ki, és ezen magatartása az eljárás elhúzódását eredményezi. Ugyanezen okok alapján kötelezhető az okozott költségek megfizetésére. A szakértővel

szemben a rendbírság egyébként akkor is kiszabható, ha a tárgyaláson való meg nem jelenését előzetesen kimentette, de a bíróság a kimentés indokát nem találta alaposnak. A rendbírság minden esetben 500 és 50 000 Ft közötti lehet.

A gyakorlatban azonban – szerencsére - nagyon ritkán fordul elő, hogy a bírósági eljárás során a szakértőket valamiért rendbírsággal kelljen sújtani. Az általános tapasztalat az, hogy a magyar szakértők – köztük az írásszakértők is – rendkívül korrekten dolgoznak és minden szempontból megbízhatóak.

A szakértőt tehát a törvény szerint rendbírsággal lehet sújtani akkor is, ha a szakvélemény előterjesztésével indokolatlanul késlekedik. Ha a szakvélemény nem készíthető el határidőre, úgy kérhető annak meghosszabbítása. A meghosszabbításnak azonban az ügy összes körülményeit figyelembe véve csak indokolt esetben (az ügy terjedelme, mennyisége, bonyolultsága miatt) lehet helye.

A határnapot mulasztó szakértőt nem lehet rendbírsággal sújtani, ha önhibáján kívül mulasztott, és ha a határidő utolsó napjától számított 8 napon belül igazolási kérelmet nyújtott be. Az igazolásban pontosan le kell írnia a mulasztás okát és azokat a körülményeket, amelyek a véltenséget valószínűsítik. Az igazolási kérelem előterjesztésével együtt a szakértői vélemény is pótolni kell.

Ha a szakértő kizárási okra hivatkozva tagadja meg a véleménynyilvánítást, úgy a bíróságnak kell döntenie annak helytállósága felől. Amennyiben a hatóság úgy ítéli meg, hogy a szakértő jogtalanul hivatkozott mentességi jogára, úgy azt elutasítva kötelezheti őt a vélemény előterjesztésére. E határozattal szemben halasztó hatályú jogorvoslatnak van helye, a határozat elbírálásáig tehát a szakértő meghallgatása nem kezdhető meg.

A bizonyítási kísérlet

Bizonyítási kísérletet akkor kell elrendelni és lefolytatni, ha az addig összegyűjtött bizonyítékok hiteltérdemlőségét illetően kétségek merülnek fel és azokat feltétlenül ellenőrizni kell. Ez a cselekmény elsősorban a nyomozati szakaszra jellemző, azonban ha erre szükség és lehetőség van, a bírósági eljárás során is lefolytatható.

A bizonyítási kísérletnél a hatóság tagjain kívül jelen kell lennie azoknak a személyeknek is, akik a kísérlet gyakorlati lefolytatásában szerepet játszanak, illetve annak eredményében valamilyen formában érintettek és jelenlétük nem mellőzhető (pl. szakértő).

Tárgyalási szakban a bizonyítási kísérletet mindig helyszíni tárgyaláson kell lefolytatni. Ez történhet szakértői eljárás keretében is, amennyiben a szakértő feladata annak eldöntése, hogy meghatározott körülmények között az adott esemény bekövetkezhetett-e vagy sem (pl. a sértettet autóban, esti szürkületben kényszerítették arra, hogy a térdén aláírjon egy okiratot).

A vádlott - érthető módon - csupán arra kötelezhető, hogy a vele kapcsolatos bizonyítási kísérletnél jelen legyen, aktív részvételre azonban nem kényszeríthető. Ha viszont a bizonyítási kísérlet szereplője a sértett, illetve a tanú, úgy ők aktív közreműködésre kötelezhetők. Bírósági szakban a bizonyítási kísérlet kiküldött bíró vagy megkeresett bíróság útján is foganatosítható, amelyről az érintetteket értesíteni kell és a kísérlet eredményét rögzítő jegyzőkönyv okirati bizonyítékként használható fel.

Összegzés

A büntetőeljárásban vannak olyan jogszabályok, amelyeket praktikusán lehet kezelni és vannak, amelyek „betű szerinti” alkalmazásától semmilyen körülmények között sem lehet eltérni. Ezek közé tartoznak az alábbi szakértői tevékenységet érintő rendelkezések.

Az igazságügyi szakértő az ügy eldöntéséhez szükséges tény megállapításához, illetve megítéléséhez igényelt szakértelem képviselője a büntetőeljárás során, ily módon feladatát, a szakkérdésekre való válaszadásait ellentmondásmentesen és maradéktalanul kell teljesítenie.

Közreműködése nem eredményezheti az eljárás elhúzódását, a kirendelő végzésben szereplő határidőt tartania kell (természetesen indokolt esetben kérhető a határidő meghosszabbítása). Kötelessége továbbá a rendelkezésére átadott ügyiratok megőrzése, és azok - szakvéleménnyel együtt történő - hiánytalan visszaszolgáltatása a bíróság részére.

Minden más esetben a bíróságnak lehetősége van és a gyakorlatban - sokszor éppen a büntetőeljárás felgyorsítása érdekében – hajlamos is rugalmasan kezelni a szakértőkre vonatkozó jogszabályokat.

Változások a büntetőeljárásban

A 2003. július 1-jén életbe lépő új Be. szakértőkkel, illetve szakvéleménnyel kapcsolatos módosított jogszabályai a következők:

- a 100. § (1) bek. részletesen felsorolja, hogy a szakértő kirendeléséről szóló határozatnak pontosan mit kell tartalmaznia,
- a 102. § (1) bek. indokolása szerint a törvény egyszerűsíti a hatályos Be. szerint szakértőként igénybe vehető személyek kategorizálását, és csak az igazságügyi szakértő, valamint az eseti szakértő megkülönböztetést ismeri. Az utóbbi csoport a kellő szakértelemmel rendelkező személyt vagy intézményt foglalja magába. Az igazságügyi szakértői intézményekben működő (ún. állandó) és a szakértői listákon szereplő (ún. kijelölt) szakértők közötti megkülönböztetés fenntartása indokolatlan, így őket együtt igazságügyi szakértőnek nevezhetjük. Igazságügyi szakértő hiányában viszont a törvény az elvileg legalkalmasabbnak látszó személy (eseti szakértő) közvetlen vagy közvetett (szakintézmény vezetője útján történő) igénybevételét engedi meg,
- 110. § (2) bek. szerint a szakvéleménynek a tárgyaláson történő előadása előtt az igazságügyi szakértőt figyelmeztetni kell a szakértői esküjére,
- 111. § (5-6) bek. arról rendelkezik, ha ugyanazon bizonyítandó tényre ugyanazon vizsgálati anyag alapulvételével készített szakvélemények között eltérés van, a bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság hivatalból vagy indítványra újabb szakvélemény beszerzését rendelheti el. Az így beszerzett szakvéleménynek abban a kérdésben kell állást foglalnia, hogy a szakvélemények közötti eltérés mire vezethető vissza (az eltérés okáról fog nyilatkozni), szükséges-e bármelyik szakvélemény kiegészítése, illetőleg hogy az ügyben más szakvélemény beszerzése szükséges-e.